

חזין ממחלוקת אחת במשנה שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע לעיל [כט א] בדין "מקולי מטלניות", ורבי עקיבא הכריע ביניהם. שאף על פי שרבי אליעזר מחמיר ורבי יהושע מיקל, ורבי עקיבא מכריע, מכל מקום אין הלכה כדברי רבי עקיבא, על אף שהוא המכריע.

וטעמו של דבר:

הדא, דרבי עקיבא תלמיד הוא לגבי החולקים ואין התלמיד מכריע במקום רבו.

ועוד, הא הדר ביה רבי עקיבא לגביה דרבי מ-א יהושע, והודה לדבריו.

ואפשר שמכלל זה למד רבה בר בר חנה שההלכה כרבי יהודה, שכן לענין שטיפה בחמין סבר כרבי מאיר שאסר, ובה יש רוב כנגד רבי שמעון שהתיר, ולענין שטיפה

אמר ליה רב יוסף לרבה בר בר חנה: האם בפירוש שמייע לך מרבי יוחנן שההלכה כרבי יהודה, או שמא לא אמר לך בפירוש כן, אלא רק מכללא שמייע לך? מאחד מהכללים שאמר רבי יוחנן למדת שכך היא ההלכה.

אמר לו רבה בר בר חנה לרב יוסף, מאי כללא, מאיזה כלל שאמר רבי יוחנן הינך סבור שהסקתי הלכה כרבי יהודה.

אמר לו רב יוסף: דאמר רב תנחום אמר רב יוחנן אמר רב ינאי אמר רבי: כל מקום שאתה מוצא שנים [שני תנאים] חלוקין, שנחלקו זה עם זה, ואחד, תנא שלישי מכריע ביניהם, כגון שבחלק אחד הוא פוסק כתנא הראשון ובחלק אחר פוסק כמו התנא השני, אזי הלכה כדברי המכריע, "מכריע" מלשון מכביד את כף המאזניים], מפני שבכל דבר שהוא אומר יש לו תנא המסייע לדבריו, והחולק עליו הוא יחיד במקום שניים, והולכים אחר הרוב.⁽¹³²⁾

והתוס' פירשו שמאחר ורבי מאיר ורבי שמעון הזכירו בדבריהם חמין וצונן, משמע שגם הם סוברים שהיה מקום לחלק ביניהם, ובה אמרין שההלכה כדברי המכריע. אבל אם השלישי מחלק בדבר שלא הזכירו החולקים אינו נקרא מכריע. וכן כתב הרא"ש בפ"ק דקידושין [ל]. ולדבריהם הולכים אחר המכריע משום שהיא הדעה האמצעית המכרעת, אבל לא מצד רוב. וכן משמע בריטב"א בחולין [קלו א].

אמנם רש"י בב"ק [קטז] מוסיף את סברת התוס' לדבריו, בזמן שהחולקים גילו דעתם שיש מקום לחלק בין הדברים אזי הולכים כדברי המכריע מדין אחרי רבים להטות, ואם לא גילו דעתם אזי אין כאן רוב משום שהשלישי אמר מטעמא דנפשיה. והקשה הקובץ שיעורים

בהם בשבת, ובצונן מותר, ודלא כמשמעות המשנה שמתיר אפילו בחמין וכרבי שמעון. וראה בתוס' וברשב"א מדוע לא פסקינן כסתם משנה.

אבל לענין חמין שהוחמו בערב יום טוב ראה להלן שמתיר לרחוץ ביום טוב [או כל גופו אבר אבר או כל גופו ממש], ובה אין הלכה כרבי יהודה אלא כרבי שמעון. או שרבי יהודה מודה לרבי שמעון.

132. רש"י מפרש שרבי שמעון המתיר בחמין הוא יחיד כנגד רבי יהודה ורבי מאיר האוסרין, ורבי מאיר האוסר בצונן הוא יחיד כנגד רבי יהודה ורבי שמעון המתירין. ולפי זה ההלכה כהמכריע הוא משום רוב.

וכיון שמחלוקתם של רבי יהודה רבי מאיר ורבי שמעון לא הובאה במשנה אלא בברייתא, אין להוכיח מדברי רבי יוחנן שההלכה כרבי יהודה.

אמר ליה רבה בר בר חנה לרב יוסף, אנא בפירוש שמייע לי מרבי יוחנן שההלכה כרבי יהודה, ולא למדתי זאת רק מכללא.

אתמר, חמין שהוחמו מערב שבת, מן הדין רוחץ בהם את כל גופו, אבל גזרו חכמים [כדלהלן] שלא לרוחץ את כל גופו.

וכמה מותר לו לרוחץ, **רב אמר: למחר בשבת רוחץ בהן כל גופו, אבל לא בבת אחת, אלא אבר אבר.**

בצונן סבר כרבי שמעון שהתיר, ובוזה יש רוב כנגד רבי מאיר שאסר, ונמצא שלכל דברי רבי יהודה יש רוב להכריע כמותו.

אמר רבה בר בר חנה לרב יוסף, **ואי מכללא, אם אכן למדתי שההלכה כרבי יהודה מכלל זה, ולא שמעתי כן בפירוש, מאי נפקא מינה יש לך בדבר.**

אמר לו רב יוסף, כי אם אכן לא שמעת בפירוש מרבי יוחנן שההלכה כרבי יהודה אלא רק מן הכלל שאמר רבי יוחנן למדת כן, אפשר שיש לדחות, **דילמא מה שאמר רבי יוחנן בשם רבי שההלכה כמכריע, הני מילי במחלוקות שהביאם רבי במתניתין, אבל במחלוקות שנאמרו רק בברייתא לא פסקינן כדברי המכריע.** (133)

ובתוס' במנחות [לא ב ד"ה מין] תירצו, כיון דאמרינן "חוץ מקולי מטלניות" שהיא משנה, הוי כאילו פירש במשנתנו. וכן כתב התוס' רא"ש כאן.

ב. מאידך, הקשו הראשונים מהיכי תיתי ללכת אחר המכריע, הרי סתם משנתנו היא כרבי שמעון, ואמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה.

ותירצו התוס' שאם יש מכריע בברייתא, לא אמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה. וכן הסיק הרשב"א.

ובספר התרומה [רלב] תירץ דאמוראי נינהו אליבא דרבי יוחנן האם הלכה כסתם משנה, אבל הר"ן תמה שהיה לגמרא להביא זאת כדאיתא בכמה מקומות.

הרמב"ן והריטב"א תירצו דלהלן [קמג ב] משמע מדברי רבי יוחנן שבמשנה שם יש מחלוקת בזה הוא ליה סתם ואחר כך מחלוקת. ועיין ברשב"א שתמה על תירוצם.

והפני יהושע תירץ דלא הוזכר במשנתנו

[פסחים נב] מדוע כשטעמיהם אינם שווים אי אפשר לצרף רוב דיעות כמו שפסק הרמ"א [חור"מ כה] בשם מהרי"ק.

133. א. ותמהו הראשונים, הרי נוסח הכלל הוא "כל מקום הלכה כדברי המכריע", ומשמע שאין חילוק בין המשניות לברייתות.

ותירצו התוס' דסתם מתניתין כאן היא כרבי שמעון, ומשמע שאין ההלכה כדברי יהודה. ולפי זה נמצא שבאמת ההלכה כדברי המכריע גם בברייתא אלא שבברייתא זו בלבד לא אמרינן כן. וכן כתבו הרמב"ן, הריטב"א והשיטה להרן בשם הרא"ה.

אבל הרשב"א והר"ן [וכן הרמב"ן בפירושו השני] כתבו שרב יוסף אמר שיתכן ורבי יוחנן אמר הלכה כדברי המכריע רק במשנה ולא בברייתא. והביאו מהגאונים והרי"ף [קידושין ט א] שפסקו דאין הולכים אחר המכריע בברייתא.

לרחוץ את כל גופו כעין רחיצת פניו ידיו ורגליו, שרוחצם כל אחד בפני עצמו.

ושוב מקשה הגמרא על רב:

תא שמע: לא התירו לרחוץ בחמין שהוחמו מערב שבת, אלא פניו ידיו ורגליו. משמע שמותר לרחוץ רק פניו ידיו ורגליו ולא כל גופו אבר אבר.

ומתרץ רב: חכי נמי פירושה של הברייתא הוא שהתירו לרחוץ כל גופו כעין רחיצת פניו ידיו ורגליו. כלומר, כל גופו אבר אבר.

ומסקנת הגמרא: תניא כוותיה דשמואל:

חמין שהוחמו מערב שבת, הרי למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו אבר אבר.

ואין צריך לומר שאסור לרחוץ את כל גופו אפילו אבר אבר בחמין שהוחמו ביום טוב,

ושמואל אמר: לא התירו לרחוץ את כל גופו אבר אבר, אלא רק פניו ידיו ורגליו מותר. (134)

מיתובי: חמין שהוחמו מערב שבת, למחר בשבת רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו, הרי שמותר לרחוץ רק פניו ידיו ורגליו.

תיובתא דרב, שהתיר לרחוץ כל גופו אבר אבר.

ומתרצת הגמרא: אמר לך רב: מה ששינו בברייתא "אבל לא כל גופו" הכוונה שלא ירחוץ את כל גופו כבת אחת, אלא רק אבר אבר.

ומקשינן: והא בברייתא "רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו" קתני, ומשמע שאסור לרחוץ את שאר איבריו?

ומתרץ רב: פירוש הברייתא הוא שאפשר

המגן אברהם [ב] למד מדבריו שאסור לרחוץ את כל גופו, והוא הדין רובו, דרובו ככולו. ומשמע מדבריו שמקצת גופו מותר. [ואולי כונתו לפרש שהמחבר לומד כהרמ"א בסמוך שמותר גם שאר האיברים ובלבד שלא ישטוף את רוב גופו].

ועוד הביא הב"י בשם הרא"ש שמותר גם לרחוץ גם את שאר האיברים ובלבד שלא ישטוף את כל הגוף, אפילו אבר אבר, והביאו הרמ"א. הגר"א דייק מלשון הגמרא שאסור לרחוץ כל גופו אבר אבר משמע שחלק מהגוף מותר לשטוף אבר אבר, וכדעת הרמ"א. וכן דייק הט"ז ותמה מדוע הוצרך הב"י לדייק כן מהרא"ש בזמן שמבואר כן בגמרא להדיא. וראה ראש יוסף.

להדיא שמותר להשתטף בהוחמו מערב שבת אלא מדיוקא, ועוד לא הוזכר מעשה דאנשי טבריה אלא לסייע לרבנן שגזרו בתולדות חמה [או לסייע לחשש שמא יטמין ברמץ לדעת רבה ורב חסדא], וכי האי גוונא אין אומרים הלכה כסתם משנה.

134. יש לדון האם לדעת שמואל הותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו דווקא, או שמא גם את שאר האיברים, ובלבד שלא ירחוץ את כל גופו אבר אבר.

ובב"י [שכו] דייק מדברי רש"י [להלן מ ב ד"ה ובלבד, וראה בהערה שם], שמותר רק פניו ידיו ורגליו, ופסק כן להלכה בשו"ע שאסור לרחוץ את כל גופו אלא רק פניו ידיו ורגליו. אך

אבל פניו ידיו ורגליו מותר. (135)

רבה מתני לה להא שמעתא דרב, בהאי לישנא.

איתיביה לרב כל הני תיובתא שהקשתה הגמרא לעיל מבריייתות בהם מבואר שמותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו.

ולפי דברי רבה בדעת רב, אי אפשר ליישב כדתרצינן לעיל, שכונת הברייתות לומר ששוטף כל גופו כעין פניו ידיו ורגליו והיינו אבר אבר, שכן לדברי רבה רב סובר שרוחץ את כל גופו בבת אחת ומשייר אבר אחד. (136)

חמין שהוחמו מערב שבת, הרי למחר אינו רוחץ בהם כל גופו בבת אחת, ומה הוא רוחץ, **אמר רב, רוחץ בהן כל גופו ומשייר אבר אחד שאינו רוחצו.**

[יו"ט א טז].

וכתב הר"ן שהרי"ף לשיטתו [שם] שמן התורה מותר לחמם מים ביום טוב לרחיצת כל גופו, ורק רבנן אסרו, אזי כשחמם מבעוד יום מותר, אבל לשיטת התוס' [לט ב ד"ה ובית הלל] שמן התורה אסור לחמם ביום טוב לרחיצת כל גופו דאינו דבר השווה לכל נפש, אזי אסור לרחוץ את כל גופו גם כשהוחמו בערב יום טוב דגזרו ערב שבת אטו שבת.

ובאמת מדברי הר"ן משמע שלשיטת התוס' מותר לרחוץ רק פניו ידיו ורגליו, שהרי יותר מזה אינו שווה לכל נפש, ואסור לרחוץ כל גופו אפילו אבר אבר, וכן הוכיחו **הראש יוסף והשפת אמת** מדברי התוס' [לט ב ד"ה אלא], אבל **המשנ"ב** [תקיא יח ועיין שעה"צ כא] כתב שלכולי עלמא מותר לרחוץ אבר אבר את כל גופו, אלא שלהרי"ף וסייעתו מותר את כל גופו ולדעת הרשב"א וסייעתו רק אבר אבר.

136. כך הוסיף הריטב"א. **ובמהדורא בתרא** כתב שהיה מקום ליישב שאסור לרחוץ כל גופו ממש אבל כעין פניו ידיו ורגליו מותר, וחזן מאבר אחד היינו גם כן דומיא דפניו ידיו ורגליו. ועיין שם שדחה. אמנם בסמוך מבואר בדברי המהרש"ל שרבה לא סבר שישנה פירכא על דברי רב, וצריך לומר שרבה יפרש כמבואר

135. א. בהערה לעיל הובאה מחלוקת התוס' והרי"ף האם מן התורה יש איסור לחמם מים לרחוץ את כל גופו ביום טוב.

והרמב"ן הוכיח כשיטתו מהברייתא כאן, שכן האיסור הנזכר ברישא של הברייתא לרחוץ בחמין שהוחמו בערב שבת הוא רק מדרבנן וכדלהלן בגמרא, ואם כן גם הסיפא "ואין צריך לומר חמין שהוחמו ביום טוב" — אסור לרחוץ בהם [מלבד פניו ידיו ורגליו] היינו רק מדרבנן.

והרשב"א דחה, שגם לדעת התוס' האיסור מן התורה הוא רק ברחיצת כל גופו, אבל אבר אבר מותר, שכן לא מיסתבר לומר שרק רגליו הם דבר השווה לכל נפש אבל שאר איבריו לא, ואם כן כל אבר בנפרד מותר לרחוץ, אלא שאסור מדרבנן. וזו כונת הברייתא ואין צריך לומר חמין שהוחמו ביום טוב שאסורין מדרבנן לרחוץ את כל הגוף אבר אבר. אבל רחיצת כל הגוף אסורה מדאורייתא.

ב. הראשונים דייקו ממה שנאמר "ואין צריך לומר חמין שהוחמו ביום טוב" ולא הוזכר איסור רחיצה בחמים שהוחמו בערב יום טוב, שדין יום טוב קל משבת. ונחלקו בזה הראשונים. **הרשב"א והריטב"א** נקטו שמותר להתרחץ ביום טוב אבר אבר אבל לא כל גופו, והרי"ף בשם **גאון** [ביצה יא א] נקט שמותר להתרחץ בכל גופו. וכן דעת הרמב"ן והרמב"ם

ומסקינן: תיובתא. (137)

שהובאו לעיל.

אמר ליה רב יוסף לאביי (138): רבה מי קא עביד כשמעתיה דרב שמואל לרחוץ בחמין שהוחמו בערב שבת את כל גופו ובלבד שישיר אבר אחד?

אמר ליה אביי לרב יוסף: לא ידענא כיצד נהג רבה האם כרב או כשמואל שהלכה כמותו.

תמהה הגמרא: מאי תיבעי ליה לרב יוסף האם רבה נהג כרב, והא פשיטא דלא עביד כמותו, דהא איתותב רב, מכל הברייתות

ומתרתה הגמרא: דרב יוסף סבר שרבה לא שמיעא ליה, את הפירוכות שהקשתה הגמרא על רב. (139)

ותמהה הגמרא על תירוצה, דאם כן יש להקשות לאידך גיסא מדוע עלה על דעת רב יוסף להסתפק אם רבה נהג כרב, ואי לא שמיעא ליה לרבה את קושיות הגמרא על רב, אזי ודאי שרבה עביד כרב.

וטעם הדבר:

במהדר"ב.

ויש להעיר שלפי האוקימתא הראשונה הובאה הקושיה כסייעתא לשמואל, ולפי האוקימתא הנוכחית הובאה הברייתא כקושיה על רב ומסקינן תיובתא.

137. והלכה כשמואל שמותר לרחוץ בחמין שהוחמו מערב שבת רק פניו ידיו ורגליו. וכתב הר"ן [על הרי"ף ובשיטה] בשם רבינו יהונתן, שהרי"ף לא הוצרך לפסוק כרבי יהודה [לעיל לט ב] דאסר להשתטף בחמין שהוחמו מערב שבת, כי סמך על כך שהביא את דברי שמואל שהתיר לרחוץ רק פניו ידיו ורגליו, וכל שכן שאסור להשתטף את כל הגוף.

ומבואר בדבריו שרחיצת פניו ידיו ורגליו היא שטיפה, כי אם זו רחיצה כיצד מוכח שאסור להשתטף בכל גופו ממה שהותר רק רחיצת פניו ידיו ורגליו, על כרחך שגם רחיצת פניו היינו שטיפה. וכן נקט הרשב"א לעיל [שם]. וראה שם בהערות.

138. אביי גדל בכית דודו רבה בר נחמני, ורב יוסף נעשה ראש אחר פטירת רבה, ולפיכך שאל את אביי כיצד נהג דודו לדינא.

139. רש"י גרס: "לא שמיעא ליה", והיינו שרב יוסף סבר שרבה לא שמע את הפירוכות על רב ולכן הסתפק האם רבה נהג כרב או לא. והמהרש"ל ביאר שרב יוסף סבר שרבה לא שמיעא ליה, כלומר, לא סבירא ליה כפירכת הגמרא. וביאר המהדורא בתרא דמדקאמר "לא שמיע ליה" משמע שברי לרב יוסף דרבה לא שמעה, ומנין לו זה, וכי לא זהו ידו מתוך ידו, אלא ודאי דרב יוסף סבר שרבה לא קיבל את הפירכא.

ואין לפרש דרב יוסף עצמו לא שמע את הפירוכות, ועל כן הסתפק אם רבה נהג כרב, דאם כן מדוע כלל עלה על דעתו לדון האם רבה נהג כרב, אבל אם רב יוסף שמע את הפירכא וסבר שרבה לא שמע אזי יש לפרש שהסתפק האם רבה אכן נהג כרב מחמת שלא שמע הפירכא, או שמא ידע מדעתו את הפירכא.

ויש שגרסו: "דילמא לא שמיעא ליה" ומבאר המהר"ם שהכונה היא דילמא יש לפרש שרב יוסף לא שמיע ליה דאיתותב רב.

אבל אין לפרש דילמא רב יוסף עצמו היה מסופק אם רבה שמע את הפירוכות על דבריו, שכן בהמשך הגמרא אמרינן ואי לא שמיע ליה

נתכוין למלאכה זו, [ואין פסיק רישיה שיעשה החרין]. רבי יהודה אוסר, ורבי שמעון מתיר, ופסק שמואל הלכה כרבי שמעון בגרירה, ורב פסק כרבי יהודה.

ומלבד שלושה דברים אלו נהג רבה בכל דבר כרב, ומיסתבר שגם בהלכה זו נהג רבה כרב שמותר לרחוץ כל גופו חוץ מאבר אחד. ואם כן מדוע נסתפק רב יוסף האם רבה נהג כרב.

ומתרצת הגמרא: כי רבה רק כחומרי דרב עביד, אבל כקולי דרב לא עביד, ולכן לענין רחיצה שהיקל רב נסתפק רב יוסף האם נהג רבה כמותו או לא. (140)

תנו רבנן: מרחץ שפקקו נקביו (141) כדי שלא יכנס יותר חום, מערב שבת, אסור להתרחץ בו בשבת דגזרו על הרחיצה, אבל למוצאי שבת רוחץ בו מיד ואינו צריך להמתין בכדי

דאמר אבוי, כל מיילי דמר, בכל מעשיו של רבה דודו, עביד נהג לעשות כרב גם בזמן שנחלקו עליו האמוראים. בר, חוץ מהני תלת, משלושה דברים דעביד כשמואל. ואלו הן:

א. לדעת שמואל מטיילין — נוטלים את חוטי הציצית מבגד ישן, ונותנים אותם לבגד אחר שרוצה להתעטף בו, ורב אוסר משום שיש בזה זלזול מצוה.

ב. וכמו כן לדברי שמואל מדליקין נר חנוכה על ידי שנוטל קיסם ומדליק אותו מנר דולק כדי להדליק לנר אחר, ורב אוסר משום ביזוי מצוה.

ג. נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון בדין עשיית דבר שאין מתכוין בשבת, כמו גורר מיטה על גבי הקרקע, ונעשה מחמת הגרירה חריץ באדמה שזה מלאכת חורש אלא שלא

140. וברש"י מבואר שאין הכוונה שבכל קולי דרב לא עביד, דאם כן מדוע הסתפק רב יוסף הרי פשיטא שלא עשה כרב להקל, אלא שלפעמים פסק כמותו להקל ולפעמים כשמואל. וכן כתב הריטב"א. ועיי' רש"י פסחים קא א.

141. ברש"י ישנם ב' דרכים לבאר מהו פקקו נקביו.

א. סתמו את החורים בקירות ובפתחי המרחץ, שלא תצא חמימותו. והפני יהושע למד בדבריו שהמרחץ ממשיך להתחמם מאליו בשבת ויום טוב, ולכן אסרו בו את הרחיצה, אבל במוצאי שבת אינו צריך להמתין בכדי שיעשו מפני שהמלאכה נעשית מאליה. אמנם בשיטה להר"ן כתב כמו רש"י שפקקו כדי לשמור חומו למחר ומפרש שמותר למוצאי שבת מפני שלא נתחממו בשבת.

[לרבה] ודאי עביד, כלומר, מה נסתפק רב יוסף אם רבה לא שמע, והרי בזה גופא היה הספק האם שמע או לא.

ובתוס' הרא"ש הקשה מדוע באמת הגמרא לא תירצה דרב יוסף נסתפק בזה גופא, האם רבה שמע את הפירכא ולכן לא עשה כרב, או דילמא לא שמיע ליה ועביד.

ותירץ, דלרב יוסף לא היה נפקא מינה מה היה המעשה, שכן פשוט שאם שמע לא נהג כרבה ואם לא שמע נהג כרבה, אלא שרצה לדעת האם למרות שלא שמע את הפירכא אפשר שלא נהג כרב, מפני שרבה לא נהג כקולי דרב, וכמבואר בהמשך הגמרא, אלא שהתרצן לא הבין כך ותמה על ספיקו של רב יוסף דבכל מיילי עביד מר כרב ומתרחץ בסוף דשמא כקולי דרב לא עביד.

שיעשו שהרי לא נתחמם בשבת. (142)

שלא לרחוץ גם בהוחמו מערב יום טוב, אבל נכנס לבית המרחץ ביום טוב, ומזיע. (143) ואם רוצה להשתטף לא ישתטף

פקקו נקביו מערב יום טוב — למחר ביום טוב אסור לו לרחוץ שכן גזרו על המרחצאות

הברייתא כפירוש הראשון ברש"י, שסתמו את הנקבים כדי שלא יצא החום והמרחץ ממשיך להתחמם ביום טוב, ובוה מודה הרי"ף שאסור לרחוץ את כל גופו בחמין. אבל להשתטף ולהזיע מותר מפני שנתחמם מאליו.

ב. הברייתא מדברת לאחר שגזרו על הרחיצה וקודם שאסרו את הזיעה. ומלשון הברייתא משמע שרק ביום טוב מותר להזיע ולא בשבת, וכן נקט הרמב"ן בפירוש ראשון [וכתב שאינו הגון].

אבל בתוס' [ד"ה למוצאי] מבואר שהוא הדין בשבת מותר להזיע קודם הגזירה. והטעם לכך שנקטה הברייתא היתר זיעה רק ביום טוב, כדי לגלות שהגזירה על הזיעה [דלהלן] היא גם על יום טוב ולא רק על שבת.

והרמב"ן בפירוש שני ביאר, שהיתר הזיעה הוזכר לגבי יום טוב לרבותא שאפילו ביום טוב לא הותר אלא להזיע ולא לרחוץ. [ודלא הרי"ף שמותר לרחוץ בהוחמו בערב יו"ט]. אבל הוא הדין גם בשבת הותר להזיע קודם שגזרו על הזיעה. וכן כתב הריטב"א.

ועוד כתב, שדרך לשטוף בחמין לאחר הזיעה וזה אסור בשבת ומותר ביום טוב [וראה בהערה הבאה].

ובתוס' [לט ב ד"ה ובית הלל] הוסיפו שמן התורה מותר לחמם מים ביום טוב כדי להזיע לפי שהוא דבר הנעשה לבריאות והוי שווה לכל נפש, ולפי זה צריך לומר, כי מה שנקטה הברייתא פקקו נקביו לרבותא לגבי רחיצה דאף שלא נתחממו בשבת אסור לרחוץ, אבל להזיע [קודם גזירה] מותר אפילו נתחממו בשבת.

אמנם הרשב"א נקט שאם לא פקק אסור

ב. סתמו את הנקבים שבקרקעית המרחץ [משמש נכנס החום מהאש], כדי שלא ימשיך להתחמם בשבת. ולפי זה מובן יותר מדוע מותר להשתמש במוצאי שבת לפי שלא נתחמם בשבת כלל. אבל בשבת עצמה אסור מגזירת מרחץ.

142. וכתב הרי"ן שיש כאן שני חידושים. א. דאף שהרואה סבור שנתחמם בשבת, ויבא להתיר להשתמש בכעין זה לאלתר, לא חששו לכך כיוון שבכדי שיעשו הוא גזירה דרבנן. ב. שאם לא פקקו נקביו היה צריך להמתין בכדי שיעשו למרות שנתחמם מאליו במשך השבת. גזירה שמא יחתה בגחלים.

143. א. לדעת הרי"ף הרמב"ם והרמב"ן מותר לרחוץ את כל גופו בחמין שהוחמו בערב יום טוב ולא גזרו על זה גזירת מרחץ מפני שגם ביום טוב עצמו מותר מן התורה לחמם לכל גופו. [ודלא כהתוס' לט ב ד"ה ובית הלל]

ולשיטתם קשה מדברי הברייתא כאן שהתירו להזיע ולשטוף בחמין, משמע שאסור לרחוץ. והרי"ן ביאר שאמנם מותר לרחוץ אבל רק מחוץ למרחץ, והברייתא דיברה על מה שמותר לעשות במרחץ עצמו. ולפי זה ישנם שלושה דרגות ברחיצה ביום טוב [לפני הגזירה], להזיע מותר בתוך המרחץ, להשתטף בחמין מותר בבית החיצון ולא בפנים, ולרחוץ בחמין מותר רק בביתו אבל לא במרחץ. וכן ביאר הדרישה [תקיא ג] וכן מבואר בשו"ע [שם] שפסק כהרי"ף והתיר רחיצה בחמין רק מחוץ למרחץ. וראה הערה הבאה.

והפני יהושע ביאר שהרי"ף מפרש את

בפנים, שלא יחשדוהו כאילו נשתטף או רחץ בחמין, אלא יוצא ומשתטף בבית החיצון. (144)

אמר רב יהודה: מעשה במרחץ של בני ברק שפקקו נקביו מערב יום טוב. למחר נכנס רבי אלעזר ורבי עקיבא והזיעו בו, ויצאו

להזיע אפילו קודם שגזרו על הזיעה ביום טוב, מפני שחששו שמא יטעה לרחוץ במים.

144. יש לדון, האם ההיתר להשתטף ביום טוב הוא בחמין או בצונן. שכן לעיל לט ב איתא שלדברי רבי יהודה אסור להשתטף בחמין שהוחמו בערב שבת, ומפרשינן לעיל שגזרו על המרחצאות גם בשטיפה כמו ברחיצה, ולכאורה הוא הדין בחמין שהוחמו בערב יום טוב יהיה אסור להשתטף כמו שאסור להתרחץ. ויש בזה כמה שיטות בראשונים:

בר"ן [על הרי"ף] מבאר שהנידון תלוי במחלוקת הרי"ף עם התוס' [לעיל בהערה]. לדעת הרי"ף מותר לחמם מן התורה לצורך רחיצת כל גופו ורק רבנן אסרו, אם כן מותר להתרחץ בהוחמו קודם יום טוב, שלא גזרו חכמים שמא יחמם ביום טוב עצמו, שכן אין בזה איסור אלא מדרבנן. ולפי זה גם שטיפה בחמין את כל הגוף מותרת. והוסיף הר"ן שאף על פי שאין איסור להתרחץ וכל שכן להשתטף בהוחמו בערב יום טוב, מכל מקום מותר להשתטף רק בבית החיצון, ולהתרחץ מחוץ לבית המרחץ, כדי שלא יחשדו שחיממו ביום טוב.

וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך [תקיא ב]: "חמים שהוחמו מערב יום טוב מותר להשתטף בהם כל גופו אפילו באחד, מיהו דוקא חוץ למרחץ, אבל במרחץ אסור". וממה שהתיר רחיצת כל גופו מבואר שפסק כהרי"ף, ובמשנ"ב [טז] מפרש מה שכתב "חוץ למרחץ" על פי הר"ן דרחיצה הותרה חוץ למרחץ ולא בבית החיצון. אבל שטיפה מותרת בבית החיצון. ולדעת התוס' [לט ב ד"ה ובית הלל] אסור

להחם ביום טוב מן התורה לרחיצת כל גופו, ונמצא שלדבריהם אסור לרחוץ [את כל גופו] גם אם חימם מערב יום טוב, גזירה שמא יבא להחם ביום טוב, ולפי זה מיסתבר שאסור גם לשטוף את כל גופו בחמין שהוחמו בערב יום טוב שמא יבא להחם ביום טוב. וכתב השיטה להר"ן שלשיטה זו צריך לומר, שההיתר להשתטף בבית החיצון הוא בחמין אבר אבר.

וכן פסק הרמ"א שם: ויש אוסרים [להתרחץ בהוחמו בערב יום טוב] בכל ענין, ומבאר המשנ"ב [יח ובשעה"צ כא] שאוסרים רחיצת גופו היינו כל הגוף בבת אחת בין ברחיצה ובין בשטיפה, אבל אבר אבר מותר בשטיפה וברחיצה, חוץ למרחץ. וראה את דברי הגר"א בסוף ההערה.

אך אפשר שגם לדעת התוס' מותר להשתטף את כל הגוף בחמין שהוחמו מערב יום טוב [למרות שאסור לרחוץ] משני טעמים.

א. בתוס' [ד"ה אלא] בפירושו ראשון נקטו שבשטיפה בחמין שהוחמו בערב יום טוב מודה רבי יהודה לרבי שמעון שמותר לרחוץ בהם ביום טוב שהוא קל יותר משבת. וכן משמע ברמב"ן רשב"א ובריטב"א שכתבו שהברייתא הזכירה היתר זיעה ביום טוב לפי שדרך להשתטף בחמין לאחר הזיעה, דבשבת אסור וביום טוב מותר. [ועיין ביאור הגר"א שהביא מדברי התוס' מקור לשיטת המחבר להתיר רחיצה בהוחמו מעיו"ט].

ב. יתכן שרב יוחנן לעיל פסק בשטיפה כרבי יהודה רק לענין הוחמו בערב שבת, אבל בהוחמו בערב יום טוב ההלכה כרבי שמעון שמותר. וכעין זה כתב השיטה להר"ן [אלא שלפי דבריו ההיתר להשתטף הוא רק אבר אבר

ונשתטפו בבית החיצון. (145)

במים שהוחמו בשבת מהמרחץ. (146)

אלא שהוסיפו חומרא ונשתטפו בבית החיצון של מרחץ שחמין שלו מחופין **בנסרים**, ועשו כן שלא יראה כאילו נשתטפו

כשבא הדבר לפני החכמים, שנשתטפו במים ממרחץ שחמין שלו מחופין בנסרים, אמרו שאין צריך להחמיר בזה, אלא אף על פי

וכדלעיל].

מאידיך, התוס' [בפירוש שני] וכן כתב הרשב"א בשם רבו שיוצא ומשתטף היינו בצוננים, ושטיפה זו מותרת בין בשבת ובין ביום טוב. אבל בחמין אסור כמו הוחמו בערב שבת. והגר"א כתב שזו דעת הרמ"א שמותר להשתטף רק בצונן.

אבל התוס' בפירושם השני נקטו שרחצו בצונן, ולפי פירוש זה יתכן לקיים את הגירסא שרחצו בשבת ובצונן.

146. צריך לבאר מדוע סברו החכמים שצריכים לחפות את החמין בנסרים.

א. רש"י מפרש שללא הנסרים היה מקום לחשוש שהמים נתחממו בשבת [ביום טוב לגירסת הגר"א], ואסור להשתטף בהם. ומדבריו משמע שאם נתחממו מבעוד יום מותר. ולפי זה מוכח מיניה וביה שהשטיפה היתה בחמין ביום טוב, שכן בשבת אסור אפילו נתחממו מבעוד יום. אבל ביום טוב אם הוחמו מבעוד יום מותר להשתטף.

ב. השיטה להר"ן כתב שחששו שהמים יתחממו ביום טוב יותר ממה שהיו חמין לפני כן.

ג. ועוד חששו שמא יטעו להתיר רחיצת כל גופו בחמין ביום טוב. והיינו לפי שיטת התוס' שאסור לרחוץ כל גופו אפילו מחמין שהוחמו מערב יום טוב. אבל

ד. לשיטת הר"ף צריך לומר, שחיפו הנסרים שלא יטעו לחמם ביום טוב עצמו לצורך כל גופו [דאסור מדרבנן].

ה. ובריטב"א ביאר לפי הגירסא ברש"י שהמעשה היה בשבת, שחיפו בנסרים כדי שיוכלו להזיע בחמין שנתחממו בערב שבת, ואילו היו מתחממין המים בשבת, היה אסור להם להזיע בהם. ולגירסה זו צריך לומר, שנשתטפו בצונן. וכפירוש שני בתוס'.

ו. לשיטת התוספתא [הפירוש השני בתוס' והרשב"א] שנשתטפו בצונן, כתב המאירי שחיפו

ולפי זה צריך ביאור לשם מה שפקקו את נקביו, הרי ממילא רוחצים רק בצוננים, וכתב הרשב"א שצריך לפקוק כדי שיוכלו להזיע בו, אבל אם לא היו פוקקים היה אסור להזיע גם קודם גזירת זיעה, שכן חששו שמא יטעה ויתרחץ בהם. אבל מדברי התוס' לט ב ד"ה ובית הלל מבואר שמותר להזיע גם אלמלי פקקו את נקביו מפני שזיעה היא דבר השווה לכל נפש ולדבריהם יקשה מדוע הוצרכו לפקוק את נקביו. וצריך לומר, שהרבותא היא דאף שפקקו אסור לרחוץ ולהשתטף.

145. בגמרא מפורש שהמעשה אירע ביום טוב, אבל רש"י מפרש [ד"ה מחופין] שהמעשה היה בשבת. וכך נקטו בדעתו הר"טב"א והר"ן. והמהרש"ל כתב שכוננתו לומר, שהוא הדין בשבת מותר להשתטף. וצריך ביאור כיצד נשתטפו בשבת, הרי ההלכה כרבי יהודה שאסור וראה בתוס' שהקשו כן, וביותר, שבעל המעשה כאן הוא רבי יהודה, והוא עצמו אסר שטיפה מערב שבת. [יתכן שגירסת רש"י היא רב יהודה]. וראה בכיבוד הגר"א [תקיא] שט"ס הוא ברש"י. וצריך לומר, ביום טוב.

ולפי מה שנתבאר בהערה הקודמת אפשר לבאר את היתר הרחיצה בחמין בכמה אופנים,

ומפרשת הגמרא את הנאמר בברייתא: "משרבו עוברי עבירה התחילו לאסור את הזיעה", ואגב כך יתבאר כיצד התחילו לגזור.

מאי עוברי עבירה?

דאמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא, (149) בתחילה היו רוחצין בשבת, בהמין שהוחמו מערב שבת.

שאיין חמין שלו מחופין בנסרין, מותר להשתטף בבית החיצון של המרחץ. (147)

ומשרבו עוברי עבירה, ומפרשנין להלן שהחלו להחם מים כדי שיוכלו להזיע ביום טוב, התחילו לאסור להזיע במרחץ.

אבל אמבטיאות של ברכין, הם בתי מרחץ גדולים, שאין בהם הבל רב, לא גזרו עליהן, ועל כן מטייל בהן כדרכו ומזיע, ואינו חושש, שיאמרו שהוא עושה כן כדי להזיע.

(148)

בנסרים כדי שישארו צוננים. והר"ן כתב שלא יחשדום שרחצו בחמים.

147. ביאור דברי חכמים שאין צריכים לחפות בנסרים, ובמה נחלקו עם רבי אליעזר ורבי עקיבא, תלוי בשיטות הראשונים בהערה הקודמת.

א. לפי רש"י לא חששו שהמים יתחממו בשבת או ביום טוב מחום המרחץ. ובפשטות, היינו משום שנתחממו בהיתר והיו כהוחמו מבעוד יום. ולפי זה צריך לומר, שרבי אליעזר ורבי עקיבא חששו למים שהתחממו בהיתר כמו מים שהתחממו בשבת או ביום טוב.

ב. לדברי השיטה להר"ן אמרו חכמים כיון שהמים היו חמים כבר מבעוד יום לא חששו לתוספת החום שנוספה ביום טוב. ומשמע שאם לא היו חמים מבעוד יום היו דנים אותם כהוחמו ביו"ט.

ג. לחשש השני של השיטה להר"ן צריך לומר, שלא חששו שילמדו מהמשתטף בחוץ שמא מותר לרחוץ במים שהרי רואים אותו משתטף ולא רוחץ.

ד. לשיטת הר"ף אפשר לפרש שמאחר והוא רק משתטף לא חששו שיבא להחם כי אין דרך להחם לשטיפה, ולרחיצה אטו שטיפה לא

חששו.

ה. לביאור הריטב"א ברש"י אמרו חכמים שמותר להזיע במקום שנוסף בו חום בשבת מפני שעיקר החום היה כבר מערב שבת.

ו. מדברי המאירי משמע שחכמים סברו שמותר לרחוץ בצונן ולא איכפת לן שנתחממו קצת. ובפשטות היינו משום שלא גזרו על חימום הנעשה בהיתר.

148. כתב המאירי: אמבטיאות של כרכים, רצונו לומר, החריצים הגדולים שהמים החמים נקוים לתוכם, מותר לטייל בהם, כל שלא ירחץ, הואיל ורחכות הם אין זיעה מצויה בטיול שבתוכם.

והר"ן כתב מהלך לתוכו לפי דרכו ולא להזיע, ואינו חושש שמא יאמרו מזיע הוא. וכן כתב בשיטה להר"ן שמותר ללכת שם מפני שאינו מתכוין לזיעה. והטעם לכך שלא חששו שמא יאמרו שהוא מזיע מבואר בדברי הר"ן לעיל שהתירו לרחוץ במוצאי שבת מיד ולא חששו שנראה כמעשה שבת, בדבר שהוא מדרבנן לא חששו לכך.

149. ראה ברש"י להלן [מ ב ד"ה דהא] שרבי יהושע בן לוי היה תלמידו דרבי, ומבואר שבזמן

ועדיין היו עוברי עבירה רוחצין בחמי האור, ואומרים "בחמי טבריה רחצנו". ועל כן אסרו להן חכמים גם לרחוץ בחמי טבריה, כדי שלא יוכלו עוברי עבירה לרחוץ בחמין שהוחמו בערב שבת, והתירו להן רק את הצונן, לרחוץ במים צוננים.⁽¹⁵²⁾

אחר כך ראו חכמים שאין הדבר עומד להן, שלא היו הציבור יכולים לעמוד בגזירה שאסרו להם הכל מלבד צונן, חזרו והתירו להן לרחוץ בחמי טבריה, וכל שכן בצונן.

זיעה במקומה עומדת – באיסורה, כדי שלא יבואו לרחוץ בחמין ויאמרו מזיעין

התחילו הבלנים להחם את המים בשבת, ואומרים מערב שבת הוחמו,⁽¹⁵⁰⁾ ולפיכך אסרו חכמים את החמין שלא ירחצו בהם אפילו אם הוחמו מערב שבת, והתירו את הזיעה, במים שהוחמו מערב שבת.

ועדיין היו עוברי עבירה רוחצין בחמין, ועוברים על גזירת חכמים, ואומרים "מזיעין אנחנו", וכדי לקיים את הגזירה על איסור הרחיצה אסרו להן חכמים גם את הזיעה,⁽¹⁵¹⁾ והתירו לרחוץ בחמי טבריה, כיון שהם מתחממים מאליהם, ולא חששו שמא יבואו להתיר לרחוץ בחמי האור.

רבי כבר היתה הגזירה.

[תקיא] שרק גזירה זו נאמרה על יום טוב, שאסור להזיע בו שמא יחממו מים ביום טוב וירחצו בהם [דבר האסור מדרבנן], אבל לרחוץ בחמין שהוחמו מערב יום טוב מותר. ולפי זה נמצא שאסור להזיע בתוך המרחץ ומותר לרחוץ בחוץ.

אמנם, הרמב"ם [הל' יום טוב א טז] והשו"ע [תקיא] פסקו כהר"ף ולא הזכירו שאסור להזיע.

ובמרכבת המשנה כתב שלדעת הר"ף לא גזרו בחמין שהוחמו מערב יום טוב לא על הרחיצה ולא על הזיעה, והברייתא כולה מדברת לגבי שבת, ואף על פי שלעיל הוזכר שמותר להזיע רק ביום טוב וכראיית התוס', הר"ף יתרץ שהמעשה דרבי עקיבא היה בשבת, והזיעו בשבת, ועל זה נאמר משרבו עוברי עבירה אסרו את הזיעה – בשבת, אבל ביום טוב מותר.

152. מבואר שרחיצה בצונן מותרת, וכל שכן שטיפה. אבל הבית יוסף [שכן] הביא מהמרדכי שרחיצה בצונן אסורה, ולא התיר רבי יהודה לעיל [לט ב] אלא שטיפה בצונן ולא רחיצה. וצריך ביאור היכן אסרו רחיצה בצונן, הרי

150. הראשונים תמהו, וכי נחשדו ישראל על השבתות, והביאו מהירושלמי [הלכה ג] שהיו ממלאים עצים מבעוד יום כדי שידלקו בשבת עצמה. וביאר הרשב"א דאף שמוותר לעשות מלאכה שתימשך מאליה בשבת, כאן חששו שמא יתהו. וכן כתב הר"ן. ולפי זה דיברו הבלנים אמת כשאמרו "מערב שבת הוחמו". והפני יהושע כתב שהוחמו על ידי עכו"ם לצורך ישראל דאסור לרחוץ בהם והבלנים כיזבו ואמרו מערב שבת הוחמו.

151. התוס' [ד"ה למוצאי] הוכיחו שהגזירה על הזיעה היתה אף על יום טוב, שהרי בברייתא לא הוזכר כלל שהזיעו בשבת אלא רק ביום טוב, ומכאן שהגזירה שנאמרה בסוף הברייתא מתיחסת לאיסור זיעה ביום טוב [וכל שכן על שבת] וכן שאר הברייתא.

ולדברי הר"ף שמותר לרחוץ ביום טוב בחמין שהוחמו בערב יום טוב, לכאורה משמע שכל שכן שמותר להזיע, ואם כן קשה דבברייתא מוכח שאסרו על הזיעה ביום טוב, וכתב הגר"א

אנחנו. (153)

כמאן, היכן מצינו דין זה?

כי האי תנא, הוא תנא דברייתא שאמר מ-ב
 "משרבו עוברי עבירה התחילו
 לאסור[להזיע]", הרי שקרא לרוחצים בשבת
 בחמין שהוחמו מערב שבת — "עוברי

אמר רבא: האי מאן דעבר אדרבנן, על
 גזירת חכמים, שרי למיקרי ליה, מותר
 לקוראו עבריינא. (154)

ב. הב"י הביא בשם הגהות מרדכי שטוב
 להימנע מלרחוץ בחמי טבריה כיון שלא התירום
 אלא מפני שראו שאין הדבר עומד. וכתב על זה
 ואין טעם לדבר, דכיון שעיקר האיסור הוא
 מגזירה אם בטלה הגזירה לא שייך להחמיר בזה.
 ג. הטור הביא מספר המצוות שההיתר
 בחמי טבריה הוא רק בקרקע ולא בכלי, וביאר
 הב"ח שראיתו היא מכך שהברייתא דלעיל
 דיברה על מרחץ שפקקו נקביו ומשמע ברש"י
 שהוא מחובר לקרקע, ועל זה הובאה הברייתא
 עם הגזירות שאסרו זיעה והתירו חמי טבריה,
 ומסתמא מדובר באותו ענין — במחובר לקרקע,
 אבל בכלי אסור אפילו בחמי טבריה. וראה מקור
 נוסף בביאור הגר"א. וכן פסק השו"ע [שכו
 א].

154. כתב המאירי: "אף בעבירה של דברי
 סופרים מותר לקרותו עבריינן ולספר בגנותו,
 שאלמלא דברי סופרים אף דברי תורה אין
 מתקיימים והנוגע בהם כנוגע בבכת עינה של
 תורה".

והחפץ חיים כתב [הל' לה"ד ב, ובאמ"ח
 ז] שרבה לשיטתו ביבמות [כ א] "כל שאינו
 מקיים דברי החכמים קדוש הוא דלא מיקרי רשע
 נמי מיקרי". והוסיף, שלדינא מותר לקרותו
 עבריינא רק כשעבר בפירסום כמו במרחץ
 שהרבה אנשים יודעים מזה או שעבר כמה
 פעמים דבשביל זה מצוה לגנותו, אבל אם עבר
 שלא בפירסום או פעם אחת אסור לספר, וע"ש
 שהוכיח דבריו. ואפשר לומר עוד, שההיתר
 לקוראו עבריינא הוא רק כשעובר על גזירה

אמרינן התירו להם את הצונן. ובתרומת הדשן
 [רנה] כתב שהמרדכי אסר בכלי אבל בקרקע
 מותר, ויתכן שמקורו הוא מכך שהברייתא
 דיברה דווקא בקרקע וכמו שכתב הב"ח [ראה
 הערה הבאה אות ג] ובקרקע התירו אבל בכלי
 לא מצינו שהתירו.

להלכה פסק המחבר שמותר לרחוץ בחמי
 טבריה וכל שכן בצוננים. ובמגן אברהם הביא
 מדברי המהרי"ל [קנ] שכתב, מנהג פשוט שלא
 לרחוץ בנהרות אפילו צוננים מכמה טעמים כמו
 סחיטה ומעביר מים שעליו, ולכן אפילו נשים
 נוהגות שלא לטבול שלא בזמנן בשבת. ולענין
 טבילה לקריו ולתוספת קדושה ראה במשנה
 ברורה [כד] ובבה"ל ד"ה אדם. ולענין רחיצה
 בצוננים עיין באגרו"מ [ח"ד סימן עה].

153. א. הרי"ף [סב ב] והרמב"ם [כב ב] נקטו
 כי אף שהותרה רחיצה בחמי טבריה, מכל מקום
 אסור להזיע בהם, דאתי לאיחלופי בחמי האור.
 ותמהו המאירי [בסוגיין] והר"ן והרשב"א
 [להלן קמז] שהרי הגזירה על הזיעה היא שמא
 ירחצו בחמין, ואם מותר לרחוץ בחמי טבריה
 כיצד יתכן לאסור זיעה. אך הערוך השולחן
 [שכו ד] ציין שכבר מצינו להחמיר בתולדות
 חמה יותר מהחמה עצמה, כי תולדותיה אתי
 למיחלף בתולדות האור. ובפני יהושע הוכיח
 מסוגיית הגמרא להלן [עמוד ב] שגזירה זו
 נתקנה מאוחר יותר משאר הגזירות.

והבית יוסף הביא בשם הר"ן בתשובה [ד],
 דאף שרוב הראשונים אסרו את הזיעה יש להקל
 ע"ש. וכן מסיק המ"ב [שכו יא] לדינא.